

K 350. výročí úmrtí vévody Julia Jindřicha Sasko-Lauenburského

Sasko bylo již ve středověku významným německým státem. Vládl v něm rod Askánců, těch ale postupem času přibývalo, a tak se od Saska oddělovaly další, menší země, kde vládly vedlejší linie tohoto rodu. Jedním z těchto státeků bylo Sasko-Lauenbursko. Leželo v blízkosti Hamburku a dalších významných severoněmeckých obchodních měst, a tak stálo poněkud v jeho stínu, ale patřily mu zemědělsky úrodné oblasti, a hlavně ovládalo obchod na Labi, z něhož mu plynuly slušné příjmy.

Aby se toto malé vévodství dále nedělilo, nastupoval vládu vždy nejstarší syn předchozího vévody a ostatní, ačkoliv dostávali od vládnoucího vévody jisté finanční příspěvky, si museli hledat jinou obživu a uplatnění. To byl i případ synů vévody Františka II. a Marie Brušvicko-wolfenbuttelské na počátku 17. století. Po jeho smrti v roce 1619 nastoupil vládu v Sasko-Lauenbursku jejich nejstarší syn August, zatímco několik mladších synů se muselo o sebe postarat samo.

Naštěstí pro ně právě tehdy vypukla Třicetiletá válka, a tak se mohli uplatnit jako vojáci. To také učinili a nechávali se najímat do vojsk různých stran, jak se to právě hodilo, nejspíše zřejmě hlavně podle toho, kdo jim více zaplatil. To byl i případ Julia Jindřicha, po zmíněném Augustovi a po Filipovi věkem třetího z bratrů.

Julius Jindřich nebyl pouze hrubý válečník. Narodil se již 9. dubna 1586, a tak v době svého dospívání a rozhodování se o budoucí životní dráze nemohl dost dobře předvídat, že vypukne tak velká válka, která mu přinese vítanou příležitost k zabezpečení. Studoval na univerzitách v Helmstedtu a Tübingen, nikoliv jen krátkodobě, jak se to u některých šlechtických synů také stávalo. Celkem studoval sedm let a složil i potřebné zkoušky. Jak bylo zvykem, pobyl pak ještě tři roky ve Francii a Anglii, aby své vzdělání doplnil cestováním. Samotné vzdělání však k nějakému vhodnému zajištění nestačilo.

Napadlo ho dát se na církevní dráhu a vyhlédl si úřad biskupa v Osnabrucku. Za tím účelem přestoupil od protestantismu ke katolictví, úřad se mu však získat nepodařilo. Teprve potom vstoupil na vojenskou dráhu, a to ve službách Švédska při jeho tehdejších bojích v Litvě a Rusku (1612–1615). Pak se přesunul do Vídně a tam se stal plukovníkem v císařské armádě. Nebýt však třicetileté války, která vypukla o dva roky později (1618, kdy už bojoval proti povstalým českým stavům), byl by nejspíše zůstal jen chudým a bezvýznamným důstojníkem. Zúčastnil se bitvy na Bílé hoře a v následujících letech se především podílel pod vedením Albrechta z Valdštejna na potlačení poddanských povstání ve východních Čechách.

Císaři však nesloužil jen ve vojenské oblasti. Na počátku třicetileté války mu na její vedení zapůjčil značné částky. Odkud tyto peníze měl, nevíme, snad si jen částečně našetřil z apanáže ze své domoviny, částečně již získal jako kořist. Jako částečnou kompenzaci za to dostal v roce 1623 do zástavy panství Ostrov u Karlových Varů a ve stejném roce pak zakoupil nedaleko ležící panství Toužim, kde se tamější zámek stal jeho prvním reprezentativním sídlem u nás.

Již v roce 1619 zemřela jeho první manželka, dcera hraběte z Východního Fríska. Druhé manželství, s dcerou Jana Jiřího Braniborského a vdovou po knížeti Radziwilovi, skončilo úmrtím této paní v roce 1629, několik měsíců poté, co Juliu Jindřichovi dala dědice, Františka Erdmanna, jemuž byl v Toužimi za kmotra sám Albrecht z Valdštejna. A v roce 1632 uzavřel Julius Jindřich své třetí manželství, které ho, a jeho rod, spojilo s panstvím zákupským.

Zákupské panství patřilo od roku 1612, kdy ho Berkové z Dubé museli kvůli zděděným dluhům prodat, Novohradským z Kolovrat. Ti byli katolíky a nezúčastnili se stavovského povstání v letech 1618–1620, a tak jim jejich majetek zůstal. V září 1630 zemřel tehdejší majitel panství Zbyněk a svůj majetek, ke kterému kromě zákupského panství (s Horní Policí a bývalým panstvím milštejnským, tj. velkou oblastí kolem Cvikova, spravovanou z Krompachu) patřilo ještě panství Buštěhrad ve středních Čechách, odkázal své manželce Anně Magdaléně z Lobkovic. Jejich manželství zůstalo bezdětné, ale nároky na dědictví si činila Zbyňkova sestra. U soudu však neobstála. Právě vdovu Annu Magdalénu 18. srpna 1632 pojal za choť Julius Jindřich a tím získal obě její jmenovaná panství, tedy i Zákupy s renesančním zámekem.

V té době už se ale pomalu chýlila ke konci kariéra Albrechta z Valdštejna, s nímž Julius Jindřich spojil tu svou. Nic netuše, pomáhal svému vojenskému pánovi téměř do poslední chvíle, zřejmě se také účastnil jeho jednání s nepřáteli, naštěstí s ním však nejel do Chebu, kde byl Valdštejn v únoru 1634 zavražděn. Julius Jindřich byl sice zatčen a vězněn, dokázal však přesvědčit, i za pomoci vlivných přímluvců, vyšetřovatele, že byl nevinný. Po propuštění se již vojenské dráze nevěnoval, neměl to už ostatně ani zapotřebí. Rozsáhlá panství v Čechách mu skýtala mnohem více než jen nutnou obživu. Věnoval se proto jejich rozvoji a výsledků jejich hospodaření využíval k luxusnímu životu. Nebylo to ovšem hned, protože ačkoliv měl známé na obou válčících stranách a doposud se mu dařilo uchránit svá panství od průchodů vojsk a často i od povinnosti ubytovávat je, ba dokonce si vymohl i osvobození od placení válečných daní, ve zbytku Třicetileté války to už bylo složitější. Např. Zákupy byly vypleněny v roce 1639 Švédy. Zato po ní se již mohl svým panstvím věnovat podle libosti.

Rezidenci Julia Jindřicha se však nestaly Zákupy, nýbrž Ostrov. Tam si vybudoval to, co měl předtím v menším v Toužimi. Nejen rozsáhlý sídelní zámek, ale především jeho současníky (např. i spisovatelem Bohuslavem Balbínem) obdivovanou obrovskou zahradu. Shromáždil také velké umělecké sbírky, k nimž inspirací mu snad mohly být sbírky rudolfínské, s jejichž částí se bezpochyby seznámil ve Vídni.

V padesátých letech začala na Zákupsku protireformace, nekatolíků zde však bylo poměrně málo, více jich žilo na Cvikovsku, a v roce 1658 došlo k povstání poddaných, i to se však týkalo hlavně Cvikovska, i když povstalci tehdy přišli až do Zákup a oblehli právě zde přítomnou Annu Magdalénu na zámku.

Ke konci života Julia Jindřicha se stalo, co zřejmě nikdo nečekal. Bez potomků zemřel jeho starší bratr, a tak se stal v roce 1656, ve svých šedesáti letech, panujícím vévodou v Sasko-Lauenburku. Zůstal však v Čechách.

Ačkoliv tedy Zákupy se nestaly jeho hlavním sídlem, když už měl krásně zřízena svá dřívější sídla, pomyslel i na ně. V roce 1665 nechal od května lámat kámen k opravě zdejšího zámku. Ale 20. listopadu téhož roku ve svém domě v Praze na Hradčanech zemřel a o několik měsíců později, již v roce 1666, byl pohřben do pohřební kaple sv. Anny, kterou nechal vybudovat nedaleko za Ostrovem. Tato hrobka se pak stala hrobkou jeho potomků.

V Zákupích na Julia Jindřicha žádná přímá památka neupomíná, z předchozího výkladu je patrné, proč tomu tak je. Nicméně jeho potomci se do zdejších dějin zapsali opravdu nezapomenutelně, ač se na ně dnes již často zapomíná. A koneckonců právě Julius Jindřich začal s přestavbou zámku v honosné barokní sídlo, jakým je zvenčí vlastně dodnes.

Chceme-li vidět něco, co vévodu připomíná, je třeba zajet do Ostrova. Navštívil jsem ho v letošním létě a oproti době přibližně před deseti lety, kdy jsem tam byl posledně, se velmi pozvedl. Vévodský zámek, dříve učiliště, je nyní velmi pěkně opravený, sídlí v něm městský úřad, ale také infocentrum a dvě menší muzejní expozice (se vstupem zdarma), historii zámku připomíná expozice v jeho zaskleném dvoře. Projít se dá zahradou, kde už bohužel po barokní nádheře téměř nic nezbylo, stojí zde však barokní letohrádek, v němž sídlí pobočka karlovarské galerie. Za parkem se pak nachází nově opravený piaristický klášter, který po vévodově smrti založila vdova Anna Magdaléna. Jsou v něm sice byty, ale klášterní kostel je přístupný (jsou v něm zbytky původního zařízení a konají se tam výstavy), stejně jako dvě vedlejší kaple a sasko-lauenburská hrobka, která ještě nedávno byla zcela zdevastovaná a volně přístupná kdekomu (pohřbené šlechtice zde kvůli tomu ovšem už nenajdeme).

Martin Aschenbrenner